Bijbel

Gedrukt te Haarlem

Jaar 1782

Drukkers Joh. Enschede en Zoonen

1 band met OT en NT

Tekst: Statenvertaling

Soms bijgebonden een Psalmboek, Enige gezangen, Catetechismus en Formulieren.

Te HAARLEM by JOH. ENSCHEDE en Zoonen, 1782.

Statenbijbel gedrukt in 1782 in Haarlem, bij Joh. Enschede en Zoonen (z.g. ‘kerkbankbijbel’ of “Herenbijbel”) in kwarto.

Titelblad

Op de gegraveerde titelplaat vinden we de volgen afbeelding.

We zien een klassiek gebouw voorstellende een poort met twee pilaren. Misschien de twee pilaren van de tempel. De rechter pilaar genaamd Jachin en de linker pilaar Boaz 1 Koningen 7 vers 21. Boven de poort een opengeslagen bijbel. Op de linker pagina staat de tekst uit psalm 19 vers 8 etc . De Wet des HEEREN is volmaeckt, bekeerende de Ziele; de getuygenisse des HEEREN is gewis, den slechten wijsheyt gevende. Op de rechter pagina de tekst 1 Petrus 1 vers 25. Het Woort des HEEREN blijft inder eeuwicheyt; ende dit is het woort dat onder u verkondicht is.

Dan de tekst die als volgt luidt:

BIBLIA, dat is: De gantsche H. Schrifture, vervattende alle de canonijcke Boecken des Ouden en des Nieuwen Testaments. Door last der Hoogh Mog. Heeren Staten Generael van de Vereenighde Neder-landen en volgens het Besluyt van de Synode Nationael gehouden tot Dordrecht inde Iaren 1618 ende 1619. Uyt de oorspronckelijcke talen in onse Nederlandtsche tale getrouwelijck over-geset. Met nieuwe bygevoeghde verklaringen op de duystere plaetsen, aenteeckeningen van de ghelijck luy-dende Texten, ende nieuwe Registers over beyde de Testamenten. Ende door gemeene ordre der Nederlantsche Kercken verbetert van Druckfauten ende Misstellingen die in den eersten Druck gevonde worden.

Beneden in de poort bevindt zich het wapen van de Zeven Verenigde Gewesten

In het wapen zien we een leeuw. Deze leeuw heeft een pijlenbundel en een zwaard in de handen. Het zwaard is ontleend aan het helmteken van Karel V in zijn zegel als "Heer der Nederlanden" en de pijlenbundel als symbool van eendracht. Hun soevereiniteit

benadrukten de " Hoogmogende heren" van de Staten Generaal door een koningskroon op hun wapen te plaatsen. Rondom is het devies geplaatst Eendracht Maeckt Macht.

De Republiek der Verenigde Provinciën nam de spreuk over als wapenspreuk. Deze is te zien op verschillende Nederlandse munten en wapenschilden, meestal in de Latijnse versie: *Concordia res parvae crescunt* (letterlijk: "Door eendracht komen de kleine dingen [komt het kleine] tot bloei", verwijzend naar de aanvankelijk relatief geringe territoriale omvang van de Republiek). Bij deze Bijbel vinden we onderin het stadsgezicht van Haarlem met daarboven het wapen van Haarlem

Acte van Consent of Authorisatie

Toen de Statenbijbel in 1637 gereed kwam kreeg weduwe van Wouw het octrooi om de Statenbijbel 15 jaar lang uit te geven. De drukker van Ravesteyn verwierf het octrooi om de Statenbijbel 15 jaar te drukken. Dit deed de Staten-Generaal om drukfouten te voorkomen. Deze poging tot monopolisatie van de Statenbijbel is op een mislukking uitgelopen. Al gauw gingen andere steden dan Leiden bijbels drukken de zogenaamde piratenbijbels.

Toch kwamen er veel drukfouten voor in de Statenbijbels. Daartoe werd een lijst opgesteld in 1655 met correcties. Daar had men zich aan te houden als men een Statenbijbel uitgaf. De door Ravesteyn uitgegeven Statenbijbel van1657, een foliobijbel, kreeg de naam van “Corrigeer-bijbel”omdat daar alle opgesomde en nog naderhand gevonden drukfouten verbeterd waren.

In de eerste Statenbijbel vinden we de acte van authorisatie van 10 juni 1637, waarin de Staten verklaren dat alle exemplaren van de nieuwe bijbel ten bewijze van echtheid met een ‘gewoonlick teken”gewaarmerkt zullen worden, nl. het Statenwapen en de handtekening van Barend Langenes.

Op 19 maart 1655 besloten de Staten van Holland dat voor bijbeldruk consent nodig was van een door de plaatselijke kerkeraad aangestelde corrector.

Ook was er een autorisatie nodig van de plaatselijke overheid waar de bijbel gedrukt werd.

In deze Bijbel is de Acte van Consent getekent op 16 december 1774 door O. van Schuylenburg te Haarlem en ondertekent door Ds. Henricus Spykers.

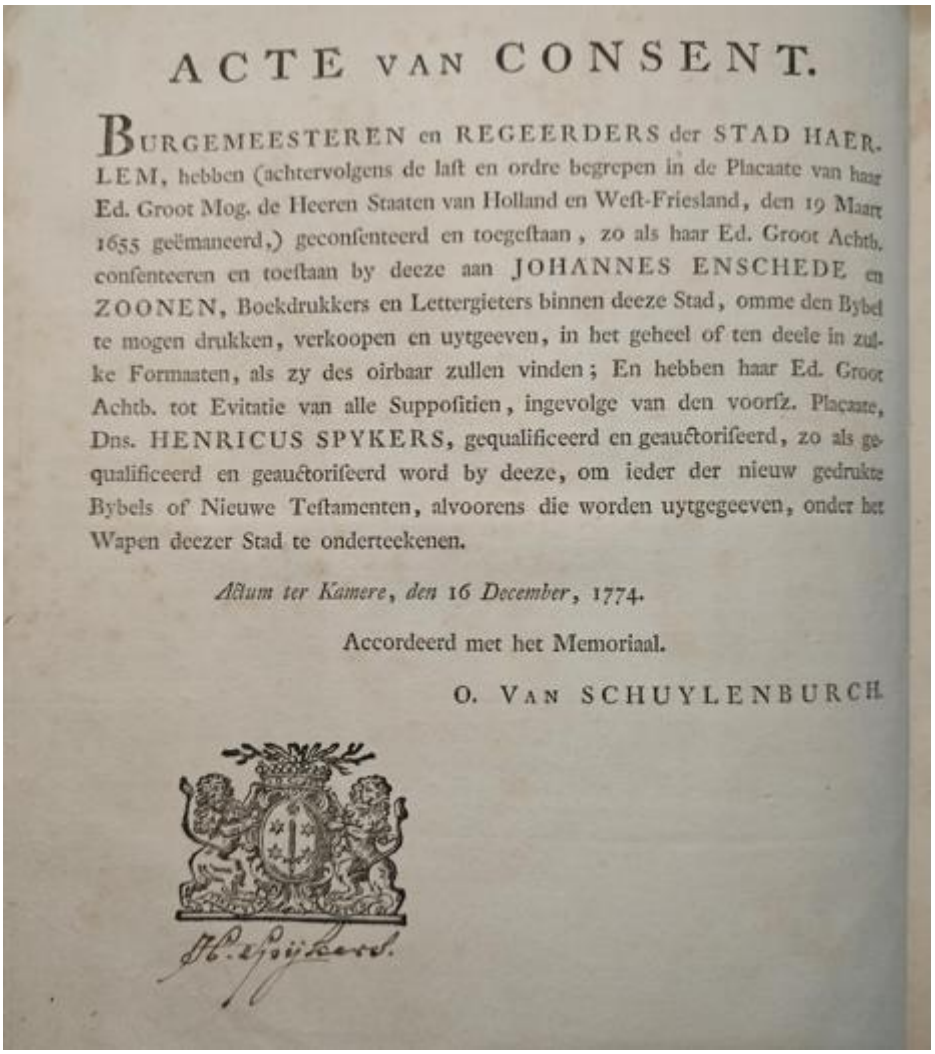

ACTE VAN CONSENT.

BURGEMEESTEREN en REGEERDERS der STAD HAERLEM, hebben (achtervolgens de last en ordre begrepen in de Placaate van haar Ed. Groot Mog. de Heeren Staaten van Holland en West-Friesland, den 19 Maart 1655 geëmaneerd,) geconsenteerd en toegestaan, zo als haar Ed. Groot Achtb. consenteeren en toestaan by deeze aan JOHANNES ENSCHEDE en ZOONEN, Boekdrukkers en Lettergieters binnen deeze Stad, omme den Bybel te mogen drukken, verkoopen en uytgeeven, in het geheel of ten deele in zulke Formaaten, als zy des oirbaar zullen vinden; En hebben haar Ed. Groot Achtb. tot Evitatie van alle Suppositien, ingevolge van den voorsz. Placaate, Dns. HENRICUS SPYKERS, gequalificeerd en geauctoriseerd, zo als gequalificeerd en geauctoriseerd word by deeze, om ieder der nieuw gedrukte Bybels of Nieuwe Testamenten, alvoorens die worden uytgegeeven, onder het Wapen deezer Stad te onderteekenen.

Actum ter Kamere, den 16 December, 1774.

Accordeerd met het Memoriaal.

O. VAN SCHUYLENBURCH.

Ds Henricus Spijkers (1719-1788)

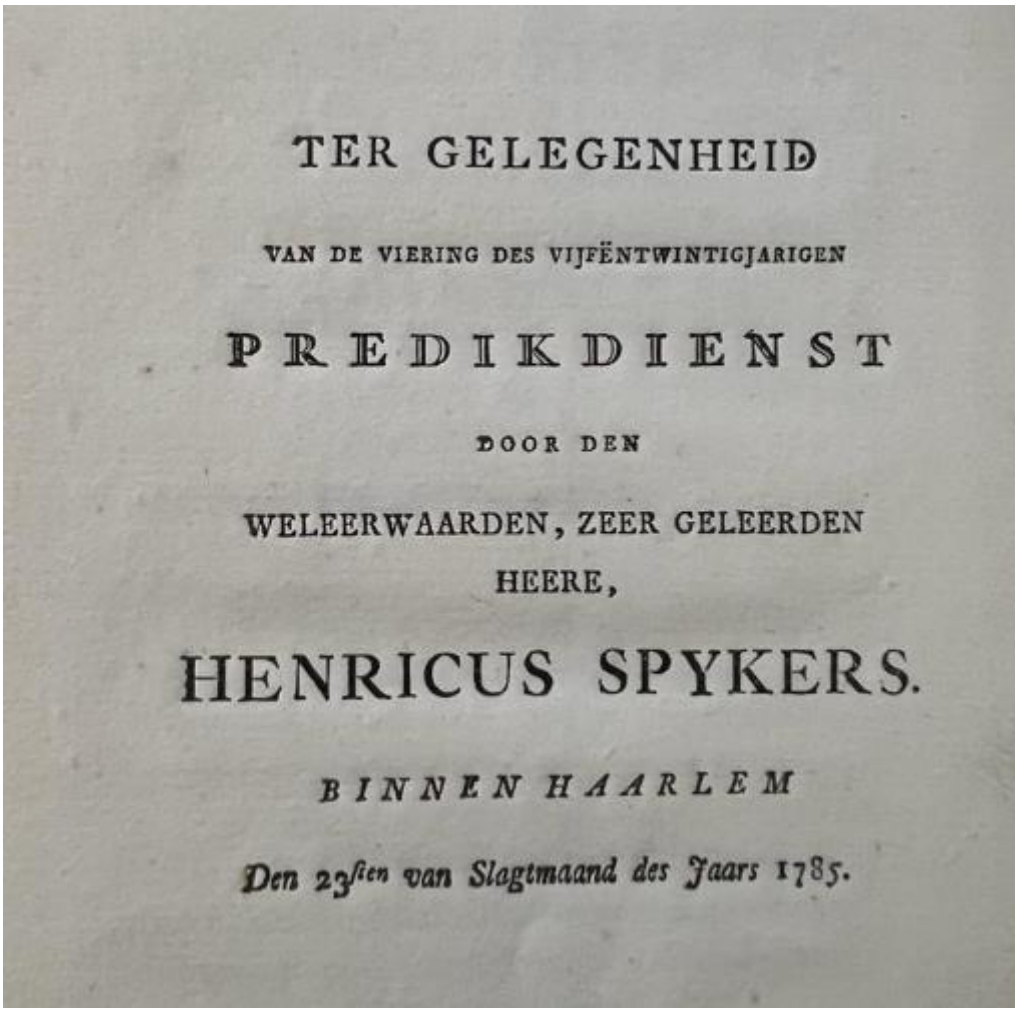

TER GELEGENHEID

VAN DE VIERING DES VIJFËNTWINTIGJARIGEN

PREDIKDIENST

DOOR DEN

WELEERWAARDEN, ZEER GELEERDEN

HEERE,

HENRICUS SPYKERS.

BINNEN HAARLEM

Den 23sten van Slagtmaand des Jaars 1785.

Ds Henricus Spijkers werd te Dordrecht gedoopt 27-12-1719 als kind van Adriaan Spijkers en Maria Korthals .

Hij werd als kandidaat bevestigt in 1744 in Ursem, daarna in Bovenkarspel 1756, Oost-Zaandam- 1759, Haarlem- 1760-88

Hij overleed te Haarlem 27-11-1788

Archief Dordrecht

Dominees.nl

Ocker van Schuylenburch 1735-1813

Hij is gedoopt te Delft in de Nieuwe Kerk 06-09-1735 als zoon van Willem Jansz van Schuylenburch

en Elisabeth Magdalena Gevaerts. Willem Jansz van Schuylenburch was burgemeester van Delft.

Ocker was secretaris van Haarlem 1762-1788. Hij was gehuwd Haarlem 1-12 1776 met Emerentia Helene van Jever. Ocker is overleden in maart 1813 in Den Haag en aldaar begraven in de Grote Kerk op 10 maart 1813.

https://www.knggw.nl/raadplegen/de-nederlandsche-leeuw/1906-24/77/

Joh. Enschedé en Zonen

Op 21 juni 1703 trad Izaak Enschedé toe tot het gilde van boekdrukkers in Haarlem. Zijn drukkerij was al snel actief in het drukken van boeken met bijzondere lettertekens, zoals Hebreeuws, braille, muziek en wetenschappelijke notaties. Daarvoor had hij een eigen lettergieterij, en ook kocht hij veel andere lettergieterijen op. J.M. Fleischmann ontwierp voor het bedrijf een muziekschrift dat het graveren van muziek moest vervangen, maar het bleek economisch niet haalbaar. Van 1737 tot 1940 gaf het bedrijf de Opregte Haarlemsche Courant uit.

In het laatst van het jaar 1776 nam Johannes Enschedé, terwijl zijn viervoudig bedrijf van lettergieter, boekdrukker, boekhandelaar en courantier zich gestadig uitbreidde, drie van zijn zonen als deelgenoten in zijn zaken op en veranderde ten gevolge daarvan de naam zijner firma in die van Joh. Enschedé en Zonen.

In de 19e eeuw ontwikkelde het drukmethoden voor Javaans en Japans schrift. Letterontwerper Jan van Krimpen ontwierp het lettertype Lutetia, waarmee het bedrijf in 1925 internationale prijzen won. Sem Hartz en Bram de Does zijn andere bekende ontwerpers die bij Enschedé in dienst waren. In 1991 richtte Peter Matthias Noordzij The Enschedé Font Foundry op, waar tegenwoordig nog lettertypes worden uitgegeven.

In 1769 drukte Joh. Enschedé obligaties voor de gemeente Haarlem, en in de jaren daarna steeds meer waardepapieren. In 1810 drukte het bedrijf voor het eerst bankbiljetten, voor Nederlands Oost- en West-Indië. Voor de beveiliging werd het muziekschrift van Fleischmann gebruikt. In 1866 drukte het de tweede emissie Nederlandse postzegels. Sindsdien worden alle Nederlandse postzegels hier gedrukt. Maar ook andere landen, waaronder Groot-Brittannië, laten hier hun postzegels

drukken. In de 20e eeuw werkte men samen met de staatsdrukkerij Sdu voor het drukken van paspoorten en rijbewijzen. Daarnaast drukte het bedrijf onder andere distributiebonnen, schoolplaten, boekenbonnen, Bijbels en reclamedrukwerk.

De Nederlandse bankbiljetten raakten internationaal bekend om hun beveiliging, vooruitstrevende vormgeving en kleurigheid.

XYZ van Amsterdam GESCHREVEN DOOR J. KRUIZINGA GERRIT VERMEER, 2002

Johannes Enschedé (1708 – 1780)

Hij was een Nederlands boekdrukker, eigenaar van de Koninklijke Joh. Enschedé en een verzamelaar.

Op 23 december 1736 huwde hij Helena Hoefnagel (Haarlem 12 december 1714 – Haarlem 20 juli 1781) dochter van Adriaan Hoefnagel en Sara Brinckhorst. Johannes had drie zonen, die hem in het drukkersbedrijf opvolgden: Johannes, Jacobus en Abraham. Johannes Enschedé verzamelde oude boeken en was een van de mensen die de mening verdedigden dat de Haarlemse boekdrukker Coster de oorspronkelijke uitvinder van de boekdrukkunst was. Hij was lid van Teylers Tweede Genootschap sinds de oprichting tot aan zijn dood.

Wikipedia

Voorwoord van de Staten Generaal

In deze Bijbel vinden we zoals in alle Statenbijbels een voorwoord van de Staten-Generaal. Zij waren het die in 1618/1619 de opdracht gaven om de bijbel te vertalen vanuit de grondtekst in het Nederlands. Zij bekostigden de uitgave. Toen de bijbel gereedkwam in 1637 waren de kosten 75.000 gulden. De regenten deden dit niet alleen uit christelijke overweging, maar hadden er ook een bedoeling mee. Nederland was een nog jonge staat gesticht in 1572. Er was geen eenheid in de zeven gewesten qua taal, rechtspraak, munteenheid e.d. Om toch tot een eenheid te komen kon men het beste bij de taal beginnen. Dus als iedereen de bijbel las kwam er vanzelf eenheid van taal. In opdracht van de Staten moest deze bijbel overal gelezen worden. En het is hun gelukt, Onze taal is mede gevormd door de Statenbijbel. Meer dan duizend gezegdes en spreekwoorden die wij nu nog gebruiken komen uit deze vertaling.

Adriaen Ploos van Amstel (1585 – 1639)

Adriaen werd te Utrecht geboren in 1585 als zoon van Gerrit Ploos, brouwer, en Catharina van Leeuwen. Zoon Adriaen gaat in 1602, op 17- jarige leeftijd naar Leiden om filosofie te studeren. In 1605, hij is dan amper twintig, kan hij een Kanunnikplaats krijgen

in het Kapittel ten Dom. Hij krijgt dan ook de daarbij horende prebende; dat zijn de lucratieve renteopbrengsten uit kerkelijke goederen. En dit zijn hele leven lang. Hij moest dan wel hij rechten of theologie gaan studeren. Hij koos voor rechten en 1609 legt hij de eed af als advocaat bij het hof van Utrecht. Hij wordt in 1610 burgerlijk lid van het college van Gedelegeerden, het Eerste lid van de Staten van Utrecht. Onder andere door inkomsten uit diverse andere kapittels groeide zijn rijkdom. Zijn huwelijk met Agnes van Byler met wie hij was getrouwd in 1616 en die bezittingen had in Gelderland droeg ook bij. In de loop van tijd breidde hij zijn bezittingen uit o.a. met stukken grond, met heerlijkheden als Tienhoven, Oudegeyn, 't Geyn, en huizen in Utrecht. Hij woont voornamelijk in Den Haag aan de Vijverberg waar hij ook werkt. 's Zomers verblijft hij op zijn kasteel in Oudegein. Zijn huwelijk werd gezegend met 15 kinderen, waarvan er enkelen jong stierven.

Vlak na zijn toetreden tot de Staten van Utrecht raakt hij betrokken bij de landelijke politiek. Hij wordt benoemd in de delegatie die de afdanking van de waardgelders (dit zijn huursoldaten in dienst van de gewesten op aandringen van Johan van Oldenbarnevelt) bespreekt in de Staten-Generaal in 1618. In hetzelfde jaar wordt hij afgevaardigde van de Staten van Utrecht in de Staten-Generaal. Kort daarvoor waren Johan van Oldenbarnevelt, Hugo de Groot, Hogerbeets en Ledenberg gearresteerd. De machtsstrijd tussen hen en Maurits, remonstranten-contra remonstranten bereikte een climax. Adriaen werd benoemd tot één van de vier rechters van instructie en uiteindelijk als een van de 24 rechters die betrokken waren bij de rechtspraak. Hoe het ook zij, deze eerste stap van Adriaen in de landelijke politiek was het begin van een interessante carrière.

Als gedeputeerde te velde van de Staten-Generaal bezocht hij o.a. de legerkampen bij Wesel, Den Bosch, de veldtochten naar o.a. Brugge en Duinkerken. Hij maakt deel uit van de ambassade naar Frankrijk in 1620. Er is een korte onderbreking door ziekte in zijn afvaardiging naar de Staten. Als hij vol ambities weer terugkeert moet hij schoon schip maken, tegenstanders worden weggewerkt. Het eindresultaat is dat hij wordt benoemd tot afgevaardigde naar de Staten-Generaal telkens voor periodes van drie jaar.

In 1629 ontvangt hij als gedeputeerde te velde bij het legerkamp van Den Bosch uit handen van de Franse gezant namens Lodewijk XIIIe de Orde van de St. Michiel, een afbeelding van de orde keten is ziet u hier. Later in 1636 krijgt hij voor inspanningen in verband met de Frans-Nederlandse betrekkingen samen met anderen zoals Cornelis Musch, Ripperda en Constantijn Huygens nog een forse geldelijke beloning.

In dit gezelschap zit Adriaen boven op alle belangrijke zaken en kan hij daar nuttige informatie uithalen en zo ook zijn invloed op besluiten uitoefenen en zijn stempel drukken op het invullen van vacatures op belangrijke en interessante posities. Bij het invullen van interessante posities vergeet hij zijn eigen familie niet. Nog enkele zichtbare wetenswaardigheden die zijn maatschappelijke positie illustreren:

Onder meer tijdens zijn voorzitterschap van de Staten Generaal dat overigens wekelijks wisselde, autoriseerde hij de Statenvertaling. Tot voor kort stond in iedere Statenbijbel deze verklaring voorin afgedrukt.

Hij overleed te 's Gravehage 12 maart 1639 en is begraven in de Domkerk te Utrecht 16 maart 1639. Hij werd gerekend tot de rijkste man van de Gouden Eeuw.

Cornelis Musch (1592/1593 – 1650)

Cornelis Musch werd geboren te Rotterdam ca. 1593 als zoon van Maritgen Matelieff Cornelisdr. en Jan Jacobsz. Musch, een rijke haringreder die betrokken was bij de oprichting van de VOC. Cornelis bezocht de Latijnse school en schreef zich in 1613 in aan de universiteit van Leiden, waar hij rechten studeerde. In het voorjaar en de zomer van 1617 maakte hij een 'grand tour' door Frankrijk. Tijdens deze reis promoveerde hij in Orléans in de rechten.

Na zijn reis naar Frankrijk werd hij advocaat voor het Hof van Holland. Vervolgens werd hij secretaris van Rotterdam. Deze benoeming had hij te danken aan stadhouder Maurits. Op 1628 werd Musch benoemd tot griffier van de Staten-Generaal. In 1643 volgde nog een benoeming tot hoogheemraad van Delfland en in 1645 een benoeming tot grootbaljuw van de Landen van de Vrije in Vlaanderen. Verder was hij in 1636 door de Franse koning in de ridderstand verheven. Cornelis Musch trouwde in juni 1636 met Elisabeth Cats, enkele dagen nadat haar vader, de dichter Jacob Cats, raadpensionaris van Holland was geworden. Zij woonden in Den Haag op de hoek van de Kneuterdijk en de Hartogstraat. Samen kregen zij tenminste 2 dochters: Maria Elisabeth Musch (1637-1698) en Anna Catharina Musch (1641-1667).

Al tijdens zijn leven was Musch' geldzucht legendarisch. Als hoogste ambtenaar van de Staten-Generaal was Musch in staat raadsstukken te kopiëren, resoluties eigenhandig aan te passen en raadslieden te bespelen. Daarnaast regelde hij belastingvrijstellingen en schreef hij aanbevelingsbrieven. Ook leverde hij geheime documenten aan Franse, Spaanse, Duitse, Engelse en Scandinavische gezanten en agenten. Verder bemiddelde hij bij het vergeven van belangrijke ambtelijke posten.

Cornelis Musch had jarenlang ongestoord zijn corrupte praktijken kunnen voortzetten. Toch waren er tijdens zijn leven al verdenkingen jegens hem. Na het overlijden van stadhouder Willem II kwam er een onderzoek naar de praktijken van Musch en andere ambtenaren. Musch overleed echter kort voor het begin van het onderzoek onder mysterieuze omstandigheden. Volgens sommigen had hij uit angst voor het onderzoek zelfmoord gepleegd. De waarde van zijn bezit werd na zijn dood geschat op twee miljoen gulden.

Het Nieuwe Testament

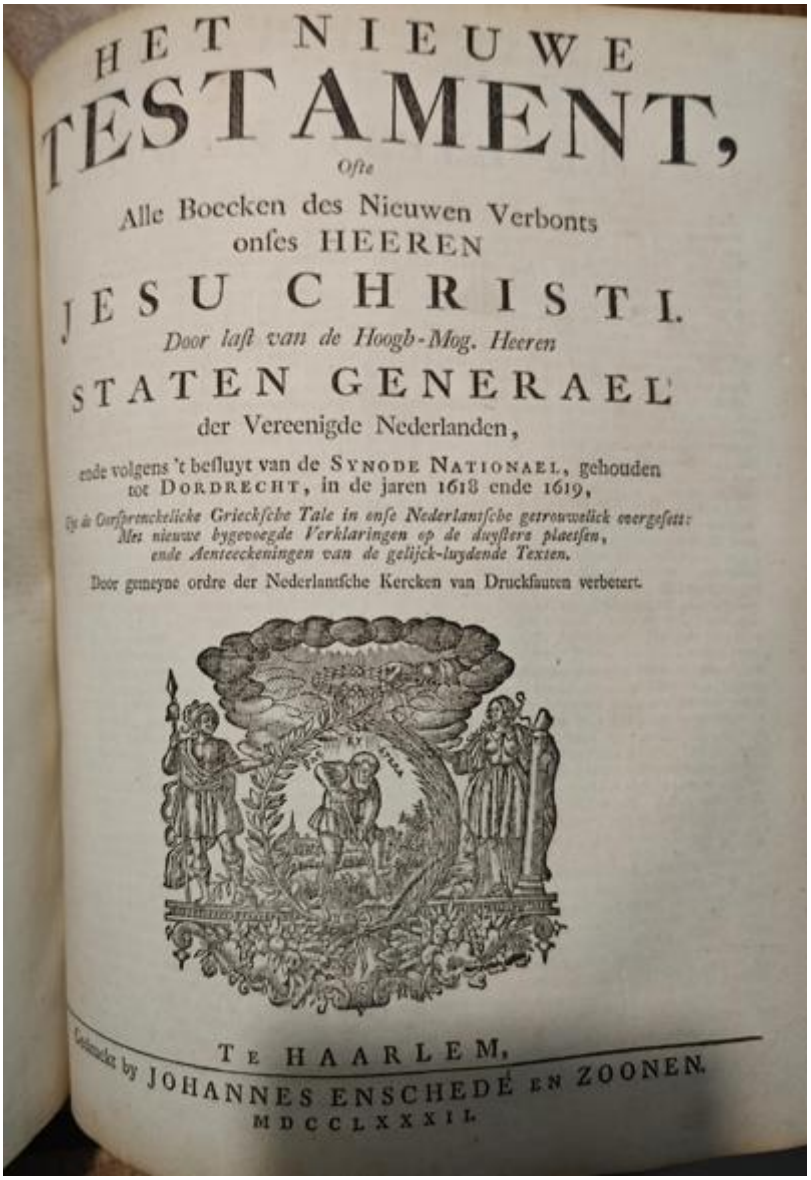

HET NIEUWE
TESTAMENT,
Ofte
Alle Boecken des Nieuwen Verbonts
onses HEEREN
JESU CHRISTI.
Door last van de Hoogh-Mog. Heeren
STATEN GENERAEL
der Vereenigde Nederlanden,
ende volgens 't besluyt van de SYNODE NATIONAEL, gehouden
tot DORDRECHT, in de jaren 1618 ende 1619,
Uy de Oorspronckelicke Grieckscbe Tale in onse Nederlantsche getrouwelick overgesetz:
Met nieuwe bygevoegde Verklaringen op de duystere plaetsen,
ende Aenteeckeningen van de gelijck-luydende Texten.
Door gemeyne ordre der Nederlantsche Kercken van Druckfouten verbetert.

TE HAARLEM,
Gedruckt by JOHANNES ENSCHEDÉ EN ZOONEN.
MDCCLXXXII.

Drukkersmerk Braat en Keur op het titelblad Nieuwe Testament

De familie Keur heeft het drukkersmerk overgenomen van hun stiefvader Jacob Cornelis Braat die werkzaam was in Dordrecht in de Breestraat van 1643-1665. Van 1643-1650 In de Wereld vol druk en 1651-1665 in de Werkende Hoop. Na de dood van hun stiefvader zetten de broer Keur de drukkerij voort vanuit hetzelfde adres en gebruikten zij hetzelfde drukkersmerk.

In het midden zien we een staand ovaal met een man die in de grond graaft. Op de achtergrond een kerk en naast hem een struik. Rondom zijn hoofd Fac et Spera. Een verwijzing naar psalm 37: 3 Spera in Domino, et fac bonum: Vertrouw op de Heere en doe het goede. De spittende man lijkt erg veel op de spittende man in het drukkersmerk

van Gilles van der Erve . Dit merk verbeeld de gelijkenis uit Mattheus 13 vers 44. Het Koninkrijk der Hemelen is het waard om je uiterste best te doen. Het motto Fac et Spera kwam meer voor in die tijd bij Europese drukkers.

Het ovaal wordt omlijst door links laurier en rechts een palmtak symbolen van overwinning en martelaarschap.

Boven het ovaal zien we de hemel afgebeeld. Een goddelijke hand houdt een lauwerkrans boven de werkende man als teken van beloning op zijn arbeid.

Links zien we Virtus een personificatie van moed en dapperheid en rechts zien we Fortitudo (Dordtse maagd) die een gebroken zuil omklemt als personificatie van moed en volharding.

Aan de onderkant zien we een compositie van vruchten en bladeren.

In dit drukkersmerk zien we in het midden een eenvoudiger afbeelding van het uitgebreide drukkersmerk. In de bovenste afbeelding zijn de woorden Fac et Spera weggelaten. In plaats van de goddelijke hand met de lauwerkrans zien we boven de man een tetragrammaton. Op de kerktoren zien we hier een kruis en op de struik een duif die verwijst naar de Heilige Geest, doop van de Heere Jezus en naar de duif van de Ark van Noach als symbool van hoop.

Het Tetragrammaton

De Naam waarmee God zich in de Bijbel persoonlijk bekend maakte werd in de oorspronkelijke Bijbelse taal, het Hebreeuws, met vier medeklinkers geschreven. Vandaar het woord "Tetragrammaton" dat afgeleid is van de Griekse woorden voor "vier"

en "letters". In het oude Hebreeuws alfabet werden echter geen klinkers gebruikt, en de naam werd dus enkel met zijn medeklinkers zo geschreven (van rechts naar links):

ה	ו	ה	י
He	Wow	He	Jod
H	W	H	J

Statenvertaling

Aan het eind van de zestiende eeuw werd steeds vaker op nationale en provinciale synodes gevraagd om een nieuwe Bijbelvertaling. In 1594 kreeg Marnix van Sint-Aldegonde opdracht hieraan te beginnen. De Staten-Generaal verschaften de financiële middelen. Na zijn dood in 1598 werden verschillende pogingen ondernomen zijn werk voort te zetten, echter zonder het beoogde resultaat. Langzamerhand groeide het besef dat deze onderneming geen éénmanstaak was: een team van vertalers zou dit moeten doen. Wegens de kerkelijke twisten over de predestinatieleer, die tijdens het Twaalfjarig Bestand (1609-1621) hun hoogtepunt hadden, was een dergelijk vertaalproject niet mogelijk. Nadat prins Maurits in 1618 het pleit beslecht had, gaven de Staten-Generaal toestemming tot het houden van een nationale synode – de eerste sinds 1586 – die in 1618 en 1619 te Dordrecht gehouden werd. Daar was de gehele gereformeerde oecumene verzameld. Er waren vertegenwoordigers uit Engeland, Schotland, Genève, Bazel, Zürich en een aantal Duitse steden. De Fransen waren ook uitgenodigd, maar zij hadden geen toestemming gekregen van hun koning.

Op de Dordtse synode kwam de nieuwe Bijbelvertaling aan de orde. De vraag was natuurlijk waarom men een nieuwe vertaling wilde. Hiervoor werd een aantal redenen genoemd. In de eerste plaats wilde men persé een vertaling uit de grondtekst. Er speelde ook het element van prestige mee: in het buitenland waren uitstekende vertalingen uit de grondtekst en in ons land was er slechts één vertaling uit de grondtekst, die bovendien wat betreft het Oude Testament terugging op een vertaling van Luthers bijbel. Niet alleen wilde men niet bij het buitenland achterblijven, ook werden er grote bezwaren tegen de bestaande vertaling ingebracht. Uit respect voor

Luther werd dit niet direct uitgesproken, maar duidelijk was wel dat zijn vertaling gebrekkig gevonden werd. Eigenlijk beoogde men een vertaling die, in tegenstelling tot Luthers bijbel, het spreken van God zo dicht mogelijk zou benaderen. Niet dat men van mening was dat God Hebreeuws of Grieks zou hebben gesproken, maar wel dat er een nauw verband bestaat tussen de Bijbeltaal en de inhoud ervan. De vertaalmethode van Luther werd dus volledig afgewezen. Daarnaast wenste men in de nog jonge staat één Bijbelvertaling, niet alleen om zich erop te beroepen in de strijd tegen rooms-katholieken, maar ook om de predikanten die vaak nog onbekend waren met de grondtalen van dienst te zijn. Een ander argument was dat door de kerkelijke strijd de eenheid van de kerk in gevaar was gekomen en daarmee ook de eenheid van de staat – dat ging in die tijd samen. Er moest niet alleen staatkundige eenheid komen, ook eenheid in belijdenis en in theologie. Bij het streven naar een confessionele eenheid achtte men één Bijbelvertaling, gepaard aan één uitleg van deze bijbel nodig.

De synode zag de noodzaak van een nieuwe vertaling in en zo kon men aan de slag. Eerst moesten afspraken gemaakt worden over hoe men te werk zou gaan.

Vertaalafspraken

Men zou uitgaan van de grondteksten en gebruik maken van de beste vertalingen, commentaren en woordenboeken die voorhanden waren. Ook diende men zo dicht mogelijk bij de oorspronkelijke tekst aan te sluiten; de manier van spreken in het Hebreeuws en Grieks moest, voor zover het Nederlands dit toeliet, behouden blijven. Het kenmerkende hebraïserende taaleigen van de *Statenvertaling* is het gevolg hiervan. In aantekeningen moest, wanneer het karakter van de vertaling een bepaalde weergave niet toestond, een verklaring gegeven worden. Al deze en andere verklarende toevoegingen, eveneens zo kenmerkend voor deze vertaling, moesten duidelijk onderscheiden van de tekst, bij voorkeur in een ander lettertype, in de marge geplaatst worden. Bij de bewerking van deze kanttekeningen diende men zich te houden aan korte verklaringen van moeilijke passages of woorden; dogmatische toevoegingen dienden achterwege te blijven – wat overigens niet altijd lukte. Boven elk hoofdstuk en ieder Bijbelboek zou een korte inleiding geplaatst worden.

Over een aantal punten bleek tijdens de synode verschil in opvatting. Door een afgevaardigde was ter sprake gebracht dat de godsnaam JHWH een eigennaam was en dus onvertaald moest blijven. Hierover ontspon zich een discussie. In eerdere Latijnse vertalingen was de godsnaam weergegeven met Jehova, maar men wist dat de klinkers in het Hebreeuwse woord onzeker waren, omdat de joden altijd uit eerbied omschrijvingen hadden gebruikt. Ten slotte werd door de voorzitter van de synode, de predikant Johannes Bogerman, voorgesteld de naam te vertalen met HEERE, Een ander punt van discussie was of voor de aanspreekvorm van God het voornaamwoord ‘du’ gebruikt zou worden. Dit in navolging van Marnix, die had geprobeerd deze verouderde

vorm nieuw leven in te blazen. Omdat echter in het Nederlands dit woord alleen in neerbuigende zin gebruikt werd en verder in het taalgebruik geheel vervangen was door 'ghij', besloot men daaraan de voorkeur te geven.

Na deze inleidende besprekingen kon een team van vertalers aangesteld worden. Er werden zes predikanten benoemd, met ieder een plaatsvervanger. Uit elke provincie werden twee revisoren aangewezen. Hiermee wilde men het nationale karakter van deze vertaling tot uitdrukking brengen. Alleen Drenthe kreeg vrijstelling omdat daar niet genoeg predikanten waren die daartoe voldoende toegerust waren. Uiteindelijk kon men in 1626 beginnen met het eigenlijke vertaalwerk. De vertalers hadden zich te Leiden gevestigd en voor overleg kwam men bijeen in het huis van Bogerman. Het werk van vertaling en revisie kwam in 1635 gereed; toen konden de drukkers aan de slag. De verschijning liet echter nog op zich wachten door onenigheid over het 'Woord vooraf'. Op de synode van Leerdam 25 aug- 4 sept 1636 werd een voorstel gedaan om een voorwoord van de kerken op te nemen, maar dit voorstel haalde het niet. Bogerman wilde een kort woord tot de Staten-Generaal richten en een langere uiteenzetting gericht tot de kerk opnemen. Met dat laatste waren de wereldlijke autoriteiten het niet eens. Omdat zij de onderneming betaald hadden – er was een bedrag van 75.000 gulden in geïnvesteerd, een voor die tijd gigantische som – (er was in 1618 een bedrag begroot van 50.000 gulden) meenden zij dat zij als opdrachtgevers vermeld moesten worden, zowel in de titel als in het 'Woord vooraf'. Zonder hun steun zou immers dit project nooit geslaagd zijn. Bovendien moest elk exemplaar geautoriseerd worden. Dit gebeurde uiteindelijk, en in september 1637 werd deze bijbel plechtig aan de Staten-Generaal aangeboden. Het was nu voor het eerst dat er in het Nederlands een hele vertaling verscheen direct uit de grondtalen en dat stemde tot grote vreugde. Nu kon men voor het eerst in zijn eigen taal 'God horen spreken' en de overheid waarborgde de vrije lezing hiervan.

Herziening

De eerste druk van de Statenvertaling verscheen in 1637 bij wed. van Wouw die het liet drukken door Paulus Aertsz van Ravensteyn te Leiden, zij had hiervoor een privilege van vijftien jaar. In andere steden, Amsterdam voorop, werd deze editie spoedig illegaal nagedrukt. De plaatselijke overheden lieten dit toe, want dat was goed voor de economie. Protesten hiertegen van de Staten-Generaal haalden weinig uit.

Vrij snel na het verschijnen van de *Statenbijbel* werd duidelijk dat de eerste druk een groot aantal fouten en slordigheden bevatte. Deze werden bijeengebracht en in 1655 verscheen een register met drukfouten, dat gebruikt werd bij de officiële gereviseerde editie van 1657.

De nieuwe *Statenvertaling* werd niet meteen op grote schaal aangeschaft. In het algemeen was men gehecht aan de Deux-Aesbijbel, die ook herinneringen opriep aan onderdrukking en verzet. Was Gods woord daarin soms op een foute wijze weergegeven? De invoering van de *Statenvertaling* gebeurde dan ook geleidelijk. In Amsterdam werd in eerste instantie de invoering nog verboden, omdat men eerst de eigen drukkers gelegenheid wilde geven tot het drukken van deze bijbels. Als eerste werd de nieuwe vertaling in de kerken ingevoerd, een proces dat voltooid werd in de jaren veertig. Het duurde wat langer voordat ze de gezinnen bereikt had. Dit was niet alleen uit gehechtheid aan de oude bijbel, maar de nieuwe bijbels waren ook vrij duur. Een foliant kostte in 1660 bijna honderd gulden, een zeer hoog bedrag in die tijd. Al naar gelang het budget van de kopers werden de bijbels eenvoudig, met een in leer gebonden kartonnen omslag, of zeer fraai geleverd. Dat kon men zelf bepalen. Een koper die veel te besteden had, liet kaarten en prenten invoegen. Het boek werd vaak gebonden in een met leer bewerkt houten omslag, waaraan sloten en koperwerk op de hoeken waren bevestigd. Spoedig verschenen er ook kleinere en goedkopere uitvoeringen, zonder kanttekeningen.

Na 1637 werden geen oude gereformeerde bijbels meer uitgegeven. Vanaf ongeveer 1650 was de *Statenvertaling* vrij algemeen in gebruik in de gezinnen, waarmee het proces van invoering dus ongeveer vijftien jaar geduurd heeft. De nieuwe bijbel een groot gezag, zo groot zelfs dat hij voor sommigen vrijwel identiek was met 'het Woord van God'. Het was het enige boek dat in alle gewesten in kerk, school en huisgezin gelezen en herlezen werd. Daardoor beïnvloedde deze vertaling in de eerste plaats de kanseltaal, en op den duur ook de schrijftaal en stijl. Sinds 1637 zijn vele uiteenlopende uitgaven verschenen, waarvan sommige zeer fraai versierd zijn kerk als thuis. met (soms ingekleurde) kaarten en prenten. Grote bekendheid verwierven de uitgaven van Ravensteyn, Elzevier – een fraaie uitgave met de moderne Latijnse letter – Keur en van de Bijbelcompagnie.

Bronnen:

GBS Leerdam Gereformeerde Bijbelstichting publicatie Het ontstaan van kanttekeningen

De Bijbel in de Lage landen red. Paul Gillaerts e.a. 2015 Heereveen Royal Jongbloed blz 421 e.v.

STCN – Koninklijke Bibliotheek te Den Haag

Title information

STCN ID156131102

TitleBiblia dat is De gantsche H. Schrifture vervattende alle de canonycke boecken des Ouden en des Nieuwen Testaments

Edition*Corrected (N.T.: and annotated) edition*

ImprintHaarlem, (*title-page N.T.* ^{3}*A1: printed by*) J. Enschede *and* zoonen, 1782

Bibliographic information

Extent149 sheets

Format4º

Collationπ1 *^{4} 2*^{6} A-2P^{8} 2Q^{10}, ^{2}A-P^{8} ^{3}A-R^{8} ^{3}S^{6} (^{3}S6 blank)

Fingerprint178204 - a1 * en : a2 2*4 et$de - 1b1 A i : 1b2 2Q6 13.dP - 2b1 A2 et$: 2b2 P5)$wor - 3b1 A2 erh : 3b2 S4 e$zi

Typographical featurestypographical title-page

printer's device

engraved title-page

illustrations on title-page

typeface black letter

Additional information

Country of publicationNetherlands

Language of publicationDutch

Year of publication1782

General Note*Statenvertaling (Authorized Version). Without Apocrypha*

Uniform titleBible Dutch Statenvertaling

Subject headingTheology (Bible and Bible interpretation) →Thesaurus record

Persons responsible

Printer/Publisher/BoksellerEnschedé, Johannes (II) →Thesaurus record

Enschedé, Jacobus →Thesaurus record

Record Information

Record typeMonograph

Statuschecked (v)

Last Edit2022-12-11 14:25:50

Holdings

BelgiumAntwerpen, Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience : F 176330

NetherlandsAlkmaar, Regionaal Archief : 128 B 2

Amsterdam, Universiteitsbibliotheek : OG 65-249:1

Amsterdam, Universiteitsbibliotheek : OG 80-197:1

https://data.cerl.org/stcn/156131102

SCTN Koninklijke Bibliotheek

Statenbijbelmuseum te Leerdam

Oktober 2025

Fineke van Driel-Nieuwenhuis